

Brændevins-Samlagene og Kampen mod Alkoholismen i Norge.

Af

Bankdirektør H. E. Berner.

Drikkeskikkene var for vel en Menneskealder siden lige saa udbredte i Norge som de nu er i noget andet Land. Brændevinet var en Folkedrik, som maatte findes paa Bordet ikke alene ved Gæstebud, men ogsaa som dagligt »varmende« og »styrkende« Nydelsesmiddel. Det ansaas i Norge, som endnu den Dag idag i mange Lande, som særlig den fattige Mands Trøst og Støtte, og som en af de Kilder, hvorfra Statskassen i Form af Afgifter lettest kunde øse til sine store Behov.

Norge var jo ogsaa Europas nordligste Land, med et raat Havklima, og den store Montesquieu havde jo i sin »*L'esprit des lois*« sagt, at Nydelsen af Alkohol var betinget af den nordlige Beliggenhed og det raa Klima. Norge var jo desuden Demokratiets Land *par excellence*, og »*le petit verre du pauvre diable*« maatte vel være ligesaa sakrosankt som Menigmands politiske Rettigheder.

Og dog har man i Løbet af kun lidt over en Menneskealder set disse demokratiske Nordboere rejse sig saa at sige *en masse* til den mest energiske Kamp

mod Alkoholen, mod Fædrenes Drikkeskikke, og gennem sine talrige og velorganiserede frivillige Afholdsforeninger og sin gode Lovgivning Skridt for Skridt tilkæmpe sig Hæderspladsen i Ædruelighed blandt Europas Folk.*)

Det norske Folk ser nu tilbage paa denne Kamp mod Drikkeondet som paa en sand Frihedskamp. Idet det rystede Drikkeskikkens raa Tyranni af sig, har det betrygget sin Fremtid, værnnet om den enkelte Borgers hjemlige Arnes Fred, hævet hans moralske Selvagtelse,

*) For nedenanførte Opgave over Brændevinskonsumen er benyttet Dr. O. I. Broch: *Les excitants modernes*, Paris 1887, der angaar Aarene 1880—84; hvor andre Aar er angivet, er benyttet andre tildels officielle Opgaver. For Øl- og Vin-Konsumens Vedkommende er benyttet officielle Opgaver, forsaavidt disse har været til Raadighed, og forøvrigt nyere Skrifter.

Lande	Litr. Brændevin 100 pCt. Alkohol	Litr. Vin.	Litr. Øl.
Italien	0.9	86	0.8
Norge	1.5 (1886—90)	0.9	22.7 (1886—91)
Finland	3.2 (1887—88)	?	?
Storbritannien og Irland . . .	4.5 (1892)	1.95 (?)	119.6
Østrig-Ungarn .	3.5	?	34.1
Frankrig	4.4 (1891)	75	22
Sverige	3.4 (1886—90)	?	19
Tyskland	4.64 (1889—90)	6.4 (1881—89)	99.2 (1886—90)
Schweiz	3.1 (1890—91)	55.6 (1885—90)	45 (1880)
Belgien	4.7	3.9	186
Holland	4.7	4.1	39
Danmark	8.0	3 (?)	94.7

styrket hans legemlige Kraft og Sundhed og grundlagt hans økonomiske Selvstændighed. Det norske Folk ser nu intet mere nedværdigende og ulykkeligt end Brændevinsondet — denne Kilde til saa mange andre frygtelige Onder: Forbrydelser, Pauperisme, Usædelighed, Sindssygdomme, Selvmord, tidlig Død og Nedarvelse af Sygdomsspirer paa Efterslægten. Og idet det nu sejrrikt kan pege paa Formindskelsen af hine Onder, er det bestemt paa endnu stadig at fortsætte den vel begyndte Kamp mod den Uvidenhed, der tolererer en saadan Samfundsfare som Brændevinsknejpens Udskejelser og mod de fordærvelige private eller offentlige Interesser, som knytter sig til Knejelivets og Brændevinstrafikens Ubændighed.

Vildledet af en misforstaaet Iver for Jordbrugets Ophjælp og af en dengang almindelig udbredt Tro paa Brændevinet som et nødvendigt »Opvarmningsmiddel« havde det første norske Storting efter den frie Forfatnings Indførelse i 1814 givet enhver Mand Ret til at brænde Brændevin af sin Gaards Avling af Korn og Poteter. Følgerne af denne Aabning af alle Døre for Brændevinet udeblev ikke. Inden en Menneskealder var hengaaet, kavde Drikkeondet naaet en Højde af 8 Litre ren Alkohol pr. Individ, en Højde, som i nyere Tid kun naas i Danmark.

Der krævedes kraftige Forholdsregler. Stortinget 1842 besluttede at al Brændevinsbrænden skulde være forbudt. Denne radikale Forholdsregel indsaa man dog strax vilde være upraktisk, og Loven kom ikke istand. Derimod beskattede man Brænderierne efter en Maalestok, som afskaffede Husbrænderiet og gjorde det umuligt for Massen af de rundt om paa Landsbyggerne

bestaaende Smaabrænderier at bestaa. Fra 1840 til 1850 sank Brænderiernes Antal fra 1387 til 40. Efterhaanden er man kommen derhen, at Brænderiernes Antal nu er gaaet ned til 23, der for Størstedelen ejes af Jordbruger-Foreninger, og væsentlig kun benytter hjemmeavlede Poteter som Raamateriale; de ere derfor samlede i de bedre Jordbrugsdistrikter. Deres Produktion har i de senere Aar i Regelen ikke gaaet meget ud over de 3 Mill. Litr. ren Alkohol, der behøves til Tilfredsstillelsen af den indenlandske Konsum.

Produktionsafgiften til Statskassen (Kr. 1.80 pr. Liter) er for Tiden højere end i andre Lande, Storbritannien og Holland undtagne, men indbringer dog kun omtrent $\frac{1}{10}$ af Statsskatternes samlede Beløb. I Virkeligheden er i Norge den fiskale Betydning af Brændevinsskatten traadt stærkt i Skyggen for dens moralske. Man har ved hver af de sidste Forhøjelser af Afgiften ligefrem motiveret den ved at henvise til, at Skattens væsentlige Øjemed ikke var at forøge Statsindtægterne, men at fordyre Brændevinet og saaledes formindske dets Brug. Derfor har ogsaa de norske Statsmagter ved Reformerne i Lovgivningen og Beskatningen af Brændevinet kunnet hæve sig over det Hensyn til Budgettets Stilling, der endnu i saa mange Lande tjener som en Grund til ikke at gaa Brændevinsbrændernes og Knejeværternes Interesser i Drukkenskabslastens Fremme for nær. Idet Statskassen selv er medinteressert i Brændevinsdrikken, praktiserer man Sætningen: »*Private vices, public benefits*«, d. v. s. jo mere Borgerne ødelægger sig ved Drik, desto bedre for Statskassen. En af Norges første Mænd, Professor Schweigaard, udtalte derimod allerede i 1845, at »Brænde-

vinets Udryddelse er det samme som en Udvidelse af Nationalvelstandens dybeste og uudtømmeligste Kilde: Befolkningens produktive Kraft. — — — Kun den Økonomi, der ikke tænker længer end til Morgendagen, prædiker den Lære, at en Stats Finanser beriges ved at der drikkes meget Brændevin eller spilles i Lotteri. En Lære, der søger Finansernes Kraft i Folkets Kraft, kommer til en modsat Slutning«. Dette Professor Schweigaards Grundsyn paa Sagen er nu saa at sige bleven hele det norske Folks.

Men det gjaldt for 50 Aar siden i Norge ikke alene at frede den hjemlige Arne fra i saa stor Udstrækning at være selve Produktionsstedet — og dermed ogsaa Konsumstedet — for den ødelæggende Drik. I Forbindelse med Brænderilovgivningen kom derfor Loven af 6te Septbr. 1845 om Udsalget af Udsækningen af Brændevin. Denne Lov aabnede, fremkaldt som den var og støttet af en energisk, frivillig Afholdsbestræbelse, en alvorlig Kamp ogsaa mod Knejp-ernes legio. Der var nemlig, foruden de mange endnu eksisterende Smaabrænderier, dengang nemlig 1 Udsækkningssted for hver 152 Indbygger!

Loven af 1845 gjorde for Byerne Udsækningen til en særegen Undtagelses-Næringsvej. Den, som handlede med Brændevin, maatte ingen anden Handel drive. Udsækknings-Rettighederne maatte derhos særlig bevilges af de af Vælgerne udkaarede Komunalbestyr-elser, der ogsaa bestemte Rettighedernes Antal og granskede Rettighedshavernes Kvalifikationer. Kommunebestyrelsen kan forresten ogsaa med Loven i Haanden erklære, at ingen af Ansøgerne om Bevilling-erne anses kvalificerede til at faa dem, saa at Byen

ingen Brændevinsknejpe faar, og alt lovligt Salg af Brændevin er forbudt. Dette sidste kommunale Forbud er dog hidtil kun praktiseret i en enkelt By og for ganske kort Tid. For hver Rettighed erlægges til Kommune-Kassen en aarlig Afgift. Denne Afgifts Størrelse bestemmes efter et af Kommunalbestyrelsen afgivet Skøn for hvert Aar over det Kvantum Brændevin, som antages at ville blive solgt i Aarets Løb i mindre Dele end 40 Liter; og af dette Kvantum, som i Regelen snarere anslaaes for højt end for lavt, svares $13\frac{1}{3}$ Øre pr. Liter (uden Hensyn til Brændevinets Styrke, der i Almindelighed er 39 %). Afgiften fordeles derefter med lige Beløb paa enhver af Rettighedshaverne. Følgelig maatte den som havde væsentlig mindre Omsætning end han skattede af, finde sig opfordret til at lukke sin Knejpe. Med andre Ord: de svageste bukkede under i Kampen for Tilværelsen, medens de Genværendes Afgift steg, saaledes at i sin Tur de Næstsvageste bukkede under. Herved og ved strenge Regler for Udskænkningen iøvrigt formindskedes hurtigt Knejpernes Antal i Byerne.

Det Maskineri, Loven satte i Værk til Bekæmpelse af Drukkenskaben i Landdistrikterne, var ikke mindre kraftigt. Praktisk talt blev Brændevinsudskænkning paa Landet forbudt Alle undtagen Gæstgivere og Landhandlere, og selv disse kunde der ikke meddeles Udskænkingsrettighed uden Samtykke og anbefaling af de valgte Kommunalbestyrelser. Det var forsaavidt *local-option*-Systemet, der anvendtes. Og Følgen af, at Kommunernes Vælgere saaledes fik sit Ord med i Laget, har været, at Landdistrikterne efterhaanden saa at sige er rensset for Brændevinsknejper. Der er i Norge, hvis

Udstrækning er som fra Hamburg til Messina, nu kun 25 Udsalgs og Udskænkingssteder i Landdistrikterne; de fleste findes i de store Fiskeridisrikter (Lofoten), og kan naarsomhelst tilbagekaldes uden Erstatning. Til Sammenligning kan anføres, at der i Sverige er 186 saadanne Udskænkingssteder paa Landsbygderne, foruden de 84, som kun er aabne en Del af Aaret (Badesteder m. v.)

Virkningerne af Loven af 1845 har saaledes været store og gavnlige. Under denne Lovs Ægide har den frivillige Afholdsbevægelse kunnet udvikle den offentlige Opinion til at naa i Højde med Lovgivernes moralske Øjemed. Neppe har nogen privat Lov haft en større reformatorisk Rækkevidde eller udrettet mere til Genfødelse af et sundt og kraftigt Folkeliv.

Imidlertid er det ikke denne Lov, men den lille Lov af 3die Maj 1871 om Samlags-Institutionens Indførelse, som særlig har henledet Udenverdenens Opmærksomhed paa den med saa haandgribelige Resultater kronede norske Brændevinslovgivning. Loven af 1871 er ligesom det i lang Afstand strax iøjnefaldende Taarn paa den Bygning, hvis Grundvold blev lagt ved Loven af 1845. Den er »*le couronnement de l'edifice.*«

Knejpeværternes Egeninteresse i, at der konsumeredes mest muligt Brændevin, var i den Grad i Strid mod den voxende Opinion mod Drikkeondet, at en Del Borgere i Kristianssand i 1871 fremsatte et Lovforslag om, at Udskænkingsrettighederne efter Kommunalbestyrelsens Beslutning skulde kunne overdrages filantropiske Selskaber eller Samlag, hvis »Vedtægter« eller Love er approberede af Regeringen, og som skulde anvende Overskudet i »almennyttige Øjemed« og der-

for skulde søge at regulere og indskrænke Brændevinsudskænkningen istedetfor at befordre den. Det var væsentlig samme Ordning, som dengang allerede var i Virksomhed i flere svenske Byer under Navn af »Gøteborgs-Systemet«, skønt det norske Lovforslags Forfattere synes ikke at have kendt dertil.

Denne Lov af 1871 har medført, at Knejpeværternes Klasse i Norge nu snart tilhører en forsvunden Tid, idet næsten alle Udskænkingsrettigheder er kommen paa Samlagenes Hænder i alle Byer, hvor Salg og Udskænkning ifølge Lovene om deres Oprettelse kan finde Sted. Lovgivningen havde nemlig viseligen erklæret, at alle Udskænkingsrettigheder ifølge Loven af 1845 kunde fratages Rettighedshaverne uden Erstatning; og de forholdsvis faa Rettighedshavere fra Tiden før 1845, som den ældre Lovgivning — i misforstaaet Iver for at »gøre Ret og Skel« (!) endog mod Folkefordærvere — havde tilstaaet Erstatning for sit Privilegium, er indløste af Samlagene mod Erstatning. Desuden er der i Kristiania 27 og i Drammen 9 Købmænd fra Tiden før 1845, som har faaet en livsvarig Ret for sig og Enke til at sælge Brændevin, dog ikke i mindre Dele end $\frac{35}{100}$ Liter. Men disse Rettighedshavere er nu saa gamle, at de efter Naturens Orden snart vil forsvinde.

En væsentlig Formindskelse i Udskænkingssteder, en Fordyrelse af Brændevinet og en Formindskelse i Konsumen har været Følgen af dette Samlagssystem, som Norge sammen med sine Nabostater Sverige og Finland hidtil har været alene om at have optaget.

Ifølge de omtrent ligelydende »Vedtægter« for de 51 i de norske Byer bestaaende Samlag bestaar deres

Bestyrelse i Almindelighed af 3 eller 5 Medlemmer, valgte blandt Aktionærene paa en aarlig Generalforsamling. Vedtægterne er approberede af Regeringen som gældende kun »indtil videre«, hvoraf følger, at Regeringen kan true det Samlag med Opløsning, der ikke befølger de Regler for sin Handel eller Udskænkning eller Fordeling af Overskuddet, der er stemmende med det filantropiske Formaal, hvorpaa hele Samlags-Institutionen hviler.

Lad os til bedre Forstaaelse af hele Samlagsordningen se os lidt om inden f. Ex. Kristiania Samlag, som vistnok er det største af dem alle, men dog godt kan tjene som en typisk Repræsentant for hele Systemet i dets vigtigste Punkter.

Dette Samlag, som er stiftet efter Indbydelse af Kristiania Kommunebestyrelse, traadte i Virksomhed 1ste Jan. 1886. Dets første Bestræbelse var naturligvis at faa alle de ældre Udskækningsrettigheder paa sin Haand. Af saadanne Udskækningsrettigheder — der forøvrigt for en større Del var forbundet med Udsalg (flaskevis) — fandtes der før Samlagets Oprettelse 72, hvoraf endel »livsvarige« der efter den ældre Lovgivning kun mod Erstatning kunde fratages Indehaverne. Alle »livsvarige« Rettigheder indløstes nu i Henhold til Lov af 1. Maj 1880, der bestemmer, at den aarlige Erstatning i Regelen skal være de tre sidste Aars Gennemsnits-Indtægt. Erstatningsbeløbene udgjorde i 1886 Kr. 22,000 aarlig, men er nu ved Dødsfald formindsket til Kr. 13,000 aarlig. Samlaget tildeltes derpaa et saa stort Antal Rettigheder, som det fandt fornødent til at besørge Udskænkningen. Antallet er for Tiden kun 27. gennemgaaende har nemlig Samlagsinstitutionens Ind-

førelse i vore Byer ledet til en betydelig Indskrænkning af Udsænkkningsstedernes Antal, hvilket paa sine Steder — det beror dog paa Byens Udstrækning m. m. — strax leder til mindre Drik; ligesom »Lejlighed gør Tyve«, er Knejpernes Mangfoldighed selvfølgelig oftest en Mangfoldiggørelse af Fristelserne til at drikke. Den aarlige Afgift har for hvert Udsænkkningssted de sidste Aar udgjort omtrent Kr. 2,250. Det samlede Kvantum af Brændevin, der sælges i Kristiania i Partier under 40 Liter, anslaaes til 1,100,000 á 1,200 000 Liter aarlig. 12 af de Samlaget tildelte Rettigheder udøves fra Hoteller og Restaurationer, hvis Ejere er blevne godkendte som Forstandere i Samlagets Tjeneste. Kun 15 Rettigheder udøves saaledes fra Samlagets egne Udsænkkningssteder. Fra den Regel, at Samlaget skal være eneberettiget til Udsænkning af Brændevin, er der kun gjort ganske enkelte Undtagelser, idet Kristiania Theater, Victoria Hotel, Kristiania Handelsstands Forening, Studenter-samfundet samt Kristiania Haandværks- og Industriforening har faaet Rettigheder til Udsænkning uafhængigt af Samlaget, — Hotellet dog kun til derboende Rejsende og de øvrige Selskaber alene til Medlemmer.

Hver af de Samlaget meddelte Rettigheder medfører foruden Ret til Udsænkning (Salg glasvis) ogsaa Ret til Salg af Brændevin i større Dele. Med 8 af Udsænkkningsstederne er forbundet Udsalg af Brændevin paa Flasker.

Vi vil nu se os om i et Udsænkkningslokale. Vi finder snart et Hus med Skilt »Kristiania Samlags Brændevinsudsænkning« og gaar ind. Her er ikke meget af Komfort. Ikke en Stol, som gæstevenlig indbyder Gæsten til at sætte sig ned og gøre sig det behage-

ligt. I det øde Rum henledes da Opmærksomheden saameget lettere paa de store Plakater med den strenge Overskrift »Ordensregler«. De indeholder ikke som Indskrifterne i de tyske Knejper Opfordringer i Vers og Prosa til at drikke og slaa sig lystig. Barskt og bestemt underretter de Gæsten om, at her kun sælges mod Betaling; og deres § 3 lyder kort og kategorisk: »Naar en Kunde har nydt, hvad han har forlangt, er han pligtig til at forlade Lokalet«. Det er En-Drams-Systemet eller, om man vil, Minimums-Drikke-systemet i al sin Strenghed. En anden Paragraf forbyder »højrøstet Tale« og Tobaksrøgning. Her er overhovedet intet blivende Sted for Dagdrivere eller Svirebrødre til at slaa sig ned i lystigt Kompagni og under Sang og Spil tømme Glas efter Glas. Næsten til Overflod indskærper Ordensreglernes § 5, at der aldrig maa skænkes Nogen saa meget, »at det kan antages at have Beruselse tilfølge«. Berusede, Børn eller Mindreaarige \circ : under 21 Aar, skal simpelthen udvises af Lokalerne, om de stikker Næsen indenfor Døren for at begære Brændevin. Og at dette ikke er tomme Ord, viser Statistiken over de Udviste; i 1891 ses der saaledes fra Kristiania Samlags Udskænkingssteder at være udvist 54,898 Berusede og Mindreaarige, fra Bergens 13 Udskænkingssteder 13,200 (foruden 25,246 fra Samlagets 4 Øl- og Vinudskænkingssteder). Meget hyppigt noterer de norske Samlagsbestyrere sig særlig de drikfældige Personer eller Vanedrankere, og disse nægtes da Brændevin, selv om de i Øjeblikket er ædru.

Der skænkes i Samlagene kun de paa Stedet almindeligst brugelige Sorter Brændevin (i Kristiania

mest saakaldt »Akvavit«, en finere norsk Brændevinssort af omtr. 45 pCt. Alkoholstyrke) og i Glasser af forskellig Størrelse. Priserne, der er opslaaet i Lokalerne, er ofte forskellige i de forskellige Byer. Men man søger overalt at holde de højest mulige Priser, d. v. s. saa høje som det gaar an af Hensyn til de fra Tiden før 1845 genværende uindløste priviligerede Flaskesælgere og de almindelige Købmænd og Brænderiernes Adgang til at sælge Brændevin i Ankere paa 40 Liter eller derover. Medens 1 Liter Brændevin i 1870, før Samlagenes Indførelse, ved at udskænkes i Dramme paa Udskækningsstederne, selv i de Byer, hvor Knejspeværterne havde dannet Foreninger for at holde Priserne oppe, ikke udbragtes til mere end Kr. 1,17, udbringes Literen nu af Samlagene ved Drammesalg gennemsnitlig til Kr. 2.22 og for mange Samlags Vedkommende til meget mere, lige op til Kr. 5,00! Som det forstaas heraf og af det før Anførte om Stats- og Kommuneskatten af Brændevinet, har man ikke skænket de sentimentale og falske Deklamationer om den »stakkels fattige Mands lille Glas« noget Gehør. Man ved alt for vel, at netop for den fattige og hungrige Mand er Brændevinet den mest forræderiske Fjende. Tilsyneladende stiller vel Drammen Øjeblikkets Følelse af Hunger; men den erstatter ikke Maden; Hungeren melder sig derfor strax paany i de tomme Tarmer. Og naar da atter Drammen skal tjene som Middel til at stille den, har man den Vej slagen, som fører den Fattige til Vanedrikken — og Fordærvelsen. Som den berømte Kemiker Liebig saa træffende har sagt: »Drammen er for den Fattige, der mangler Ernæringsmidler, en Vexel udstedt paa Sundheden, som altid maa fornyes, fordi den af Mangel

paa Midler ikke kan indfries. Arbejderen fortærer Kapitalen istedetfor Renterne, og den uundgaaelige Følge er da — Fallit.« Dette er det lille Glas' Rolle som »Sparekasse« og »Varmer« for den fattige og hungrige Arbejder! Det er derfor netop i Overensstemmelse med det sande Demokratis Princip at betragte Brændevinet som Arbejderens Fjende, som en Luxus, dets Liebhaveere gerne maa betale dyrest muligt!

I flere af Kristiania Samlags Udskækningssteder finder man forøvrigt, foruden Udskækningslokalerne til Gaden, særskilte Udsalgsbutiker for Brændevin i Flasker, samt derhos — gernest i 2den Etage — lidt finere Udskækningslokaler, saakaldte »Caféer«, hvor Udstyret er rigeligere, Varerne noget finere, men samtidig rigtig nok Priserne noget højere.

Udskækningslokalerne aabnes ikke før Kl. 8 eller tildels Kl. 9 om Morgenen og stænges Kl. 8 om Aftenen; Politiet tillader dog Samlagenes »Caféer« i 2den Etage at holdes aabne til Kl. 9 Aften i Sommermaanederne og til Kl. 10 i Vintermaanederne. Dagen før Søn- og dag skal efter Loven af 1845 alle Udskækningssteder lukkes Kl. 5 Eftermiddag og ikke igen aabnes før Kl. 8 den paafølgende Hverdag. Da Arbejderne gernest faar sin Ugeløn udbetalt Lørdag efter Kl. 5, indses det af sig selv, hvilken overordentlig vidtrækkende økonomisk og social Betydning denne Helligdags-Bestemmelse har haft. I enkelte norske Samlag, som strengt følger Institutionens filantropiske Princip, stænges Udskækningsstederne ogsaa undertiden paa Valgdage og ellers, naar der overhovedet finder en større Ansamling af Mennesker Sted i Byen. Der klages kun over, at ikke alle Samlag gør dette til en staaende Regel.

Den nærmere Anordning af Samlagenes Udskænk-
ningssteder vil forøvrigt fremgaa af følgende Uddrag af
de »Kontrakter«, der oprettes med Udskænkningss-
lokalernes Forstandere eller Bestyrere, der ansættes af
Samlagets Bestyrelse med Kommunebestyrelsens Appro-
bation. I disse Kontrakter, der alle er affattede efter
samme Schema, kun med uvæsentlige Afvigelser for de
Hotelejere, der er antagne som Samlagets Forstandere,
hedder det saaledes bl. a: Da Samlaget er dannet for
at søge Handelen med spirituøse Drikke ordnet paa
den mindst skadelige Maade, er det Forstanderens
Pligt ikke at opmuntre til Drik, men at gøre sit for at
hindre Beruselse. Til Børn maa under ingen Omstænd-
ighed udskænkes stærke Drikke; Berusede maa ikke
gives Adgang. Salg og Udskænkning af Brændevin og
dermed tilberedet Drik, Øl, Vin, Mjød, Cider m. m.
foregaar kun mod kontant Betaling og udelukkende for
Samlagets Regning, saaledes at Forstanderen deraf ikke
maa tilvende sig nogensomhelst Fordel, men nøjagtig
har at følge den af Samlaget satte Tæxt paa Varerne,
hvilken skal findes opslaaet i Lokalet. Muligt Over-
maal tilhører Samlaget og ikke Forstanderen, og denne
har saaledes ikke, som ialfald tidligere har været Til-
fældet i svenske Samlag, hvor desuden Indtægten af
Ølsalget almindelig er overladt til Forstanderen, nogen
Interesse i, at der skænkes mest muligt. Forstanderen
skal derimod for egen Regning have til Udsalg færdig
Spise, Kaffe, The, Mælk og Chokolade; imidlertid er
der i Kristiania saa mange billige og gode Spise-
kvarterer for Arbejdere, at Samlagsforstandernes Udsalg
af Spise, Mælk m. v. ikke her spiller nogen Rolle, saa-
ledes som Tilfældet er i Nabolandet Sverige, hvor

Drammen til »Smørugaasbordet« synes at høre til de nationale Institutioner. Forstanderen har at holde Lokalerne renlige, ordentlige, tilstrækkelig belyste og opvarmede og føre Tilsyn med Betjeningspersonalet. Ved Siden af sin Forretning som Forstander maa han ikke drive nogen anden Virksomhed. Alle Sorter Brændevin opbevares i og udskænkes i Kar eller Glas tilhørende Samlaget og forsynede med dets Mærke. Med Forstanderen føres Bog, hvori han debiteres for de modtagne Varer efter Udsalgspris og krediteres for de indbetalte Beløb. Samlaget anskaffer Inventarium, hvorover holdes Fortegnelse, og efter denne tilsvares Forstanderen ved Fratrædelsen det manglende og erstatter, hvad der er forkommet, efter den i Fortegnelsen opførte Værdi; Slitage tilsvares han dog ikke. For Opfyldelsen af de ham paadragne Forpligtelser stiller han Kaution. Foruden de ovenfor bestemte Rettigheder nyder Forstanderen en fast aarlig Løn, hvis Størrelse vexler efter de lokale Forhold, men altid er meget moderat. Løn til Betjening samt Udgifter til Lokalernes Opvarmning, Belysning o s. v. udredes af Samlaget.

Inden vi afslutter vort Besøg i Samlagets Udskænkingssteder, vil vi bemærke, at der paa Væggene — netop der, hvor de tyske Knejper plejer at prange af allehaande »Trinkspruch«, er ophængt en Rulle, der for hver Dag viser nye Steder af den hellige Skrift, hvor der bl. a. mindes om Drukkenskabens og Fraadseriets Syndighed og Fordærvelighed og indprentes en ren og tugtig Vandel. Det er Dronningen, som har foræret disse Væggetavler og bedet om at faa dem ophængte her. Mange vil kanske finde dette at være en vel

vidt dreven Anvendelse af Skriftens Paabud om, at Evangeliet skal prædikes ikke alene i Tide men ogsaa i Utide. Paa vore Forespørgsler svarer imidlertid Forstanderne, at disse bibelske Væggetavler i det Store og Hele ikke har været Genstand for raa eller spotte-
tende Bemærkninger.

Efter en Lov af 1884 kan Udskænkningen af Øl, Vin og Cider, hvortil kræves Bevilling, ligeledes overdrages til Samlag. Hvor der allerede bestaar Brændevinssamlag, er det selvfølgelig til disse ogsaa Bevillingerne til Udskænkning af Øl og Vin overdrages. Men da Udsalg — men ikke Udskænkning — i Flasker eller større Partier af Vin kan drives af enhver Købmand, og Udsalg af Øl ligeledes af hvemsomhelst, har Samlagene paa dette Felt en ganske anderledes haardnakket Konkurrence at bestaa, end hvor det alene gælder Brændevin. Faktum er da ogsaa, at flere Samlag har Tab paa sine Øl- og Vinbevillinger, og alene vedbliver at have dem for dog i nogen Grad ogsaa at bringe denne Handel med berusende Drikke ind under sine Ordensreglers Kontrol.

Efter nu at have kortelig gjort Rede for den norske Samlagsinstitutions ydre Former, vil man forlange at dømme den efter dens Frugter og saaledes spørge: Hvilke har nu disse Frugter været? Dette Spørgsmaal vilde været ulige lettere at besvare, dersom alle de berusende Drikke, eller i det mindste alt Brændevin, som konsumeres i Landet, gik gennem Samlagenes Udskænkninger, og var undergivet deres Kontrol og Indskrænkninger. Men saa er det ikke. Der er endnu foruden de 25 Udskænkings- og Udsalgssteder paa Landet, fremdeles de 38 ældre uindløste Bevillingshavere

fra Tiden før 1845, som konkurrerer med Samlagene, ligesom udenlandske Handelsrejsende efter vor forældede Handelslov, hvis svage Skranker mod Uvæsenet end ikke tilbørlig opretholdes, drager om i Husene og ofte næsten paanøder Folk Ordre paa Brændevin lige ned til Partier paa 6 Flasker. Men fremfor alt maa det erindres, at Samlagenes Virksomhed er knyttet til Udskænkningen og Udsalget i Smaat (under 40 Liter), medens Salget af Brændevin *en gros* (i Partier paa 40 Liter og derover) er frit for alle Brænderier og hver eneste Købmand i alle Byer. Dette Engros-Salg af Brændevin, som ogsaa er begunstiget ved Fritagelse for Konsumtionsskatten ($13\frac{1}{3}$ Øre pr. Liter), omfatter over 60 pCt. af det Brændevin, der aarlig opdrikkes i Landet, hvad der ikke kan forundre, naar man ved, at det sælges til særdeles billige Priser (ca. Kr. 0.90 pr. Liter) og i smaa Ankere forsendes rundt til Landdistrikterne, hvor der ingen Brændevinsudsalg findes, eller sælges til Skibsbrug o. s. v. Samlagenes Omsætning af Brændevin (beregnet efter gennemsnitlig 40 pCt. Alkoholstyrke) udgør derimod kun lidt over 31 pCt. af den hele Konsum.

Men naar Samlagenes Virksomhed saaledes er indskrænket til en Brøkdæl af ikke engang $\frac{1}{3}$ af den hele Konsum, siger det sig ogsaa selv, at deres Indflydelse paa Konsumen maa maales derefter.

Imidlertid er dog, siden Loven af 1871 traadte i Kraft og Samlag i Henhold til den i Løbet af de sidste Aar efterhaanden er indført i alle Byer: for det første Udskænkingsstedernes Antal gaaet ned fra 501 til 227, eller fra 1 for hver 591 Indbyggere til 1 paa hver

1413 Indbyggere*). Dernæst er Brændevinskonsumen, som for Femaaret 1871 til 1875 udgjorde 2.8 Liter (à 100 pCt. Alkoholstyrke) pr. Indvaaner, stadig faldet for hvert Femaar, saaledes for 1876—80 til 2,4 Liter, for 1881—85 til 1,7 Liter, for 1886—90 til 1,5 Liter.

Ganske vist paavirkes Konsumens Aftagen og Forøgelse af meget gode eller daarlige økonomiske Tider, og 70-Aarene var gode Tider, ligesom de sidste to Aar 1890 og 1891, der har vist en stigende Arbejds løn, ogsaa viser stigende Konsum, medens de mellemliggende Aar var mindre gode. Fremdeles maa det fremholdes, at den frivillige Afholdsbevægelse ved sine vidtforgrædede Foreninger har øvet en paaviselig Indflydelse til Nedgang i Konsumen, og visselig ogsaa vilde have virket til denne Nedgang, selv om Samlagsordningen ikke havde været. Men man bør dog med Sikkerhed paastaa, at en væsentlig Del af Nedgangen i Konsumen i de sidste 20 Aar er hidført ved Samlagsordningens Formindskelse af Udskænkingsstederne og strenge Kontrolregler, og at Samlagsordningen, som har passet saa godt til den norske kommunale Selvstyrelse, i det Hele har været en særdeles kraftig Støtte for Afholdsforeningernes Arbejde til Bekæmpelse af Drukkenskabslasten. Det siger sig jo ogsaa selv, at de praktiske Følger ikke kan udblive af et System, som fjerner Skænkeværternes økonomiske Interesse i at skaffe sig størst mulig Vinding af Brændevinet, og

*) Sammen med de ældre Rettighedshavere og Udskænkingsstederne paa Landsbyggerne er der nu i Norge ialt 304 Udskænkings- og Udsalgssteder for Brændevin.

erstatte det ved et filantropisk Selskabs Bestræbelser for at bekæmpe Misbruget af berusende Drikke.

At Samlagssystemet er en kraftig Dæmper paa Drikkeondet, er ogsaa noksom erkendt baade i Sverige og i Storhertugdømmet Finland. Begge Steder har Systemet arbejdet længe, og det har begge Steder, uagtet angrebet baade af dem, der vil have Drikke- trafikken fri, og af dem, der vil have Forbudslove, ligesom hos os gaaet sejrrigt ud af Kampen, idet man erkendte dets utvivlsomme Fortjenester af kraftig at have bidraget til Drikkeondets Formindskelse. Sverige fik i 1885 en ny Brændevinslov, der stadfæster og styrker Samlagsinstitutionen, og Finlands Rigsdag vedtog i 1891 en ny Brændevinslov, der giver Samlagene et endnu videre Virkefelt end før.

Det maa her heller ikke glemmes, at Samlagene ifølge selve deres Anordning holder Vælgernes politiske Interesse i de kommunale og offentlige Valg ganske og aldeles udenfor Skænkestuens eller Rusdrikkefabrikanternes Paavirkninger. I Norge kender man derfor intet til, at Valgenes Udfald i stor Udstrækning har været dikteret af Knejsværdterne saaledes som f. Ex. for en stor Del ved de sidste Valg i Belgien, ved de engelske Parlamentsvalg i 1874 og — ifølge Hr. Augustin Filons Artikel i »Revue des deux mondes« for 15de September sidstleden — ved »de engelske Valg« i 1892; de engelske Rusdrikkesælgere havde, fortæller Forfatteren, i Valgøjemed ifjor subskriberet den nette Sum af 100,000 £, der omsat i Rusdrikker giver 5 à 6 Glas for hver af de 6 Millioner Vælgere! I Frankrig er ligeledes Skænkeværdternes Interesse i, at Nationalforsamlingen ikke skal komme til at sætte

et Flertal af Mænd, der er stemte for energiske Forholdsregler mod »Brændevinspesten«, meget fremtrædende. Selv om derfor Samlagssystemet ikke havde andre Fordele end denne ene, at holde de offentlige Valg og Landenes Nationalforsamlinger rene for Rusdrikke-Interessenternes smudsige Indflydelse, synes dette allerede at være tilstrækkeligt for enhver Ven af folkelig Selvstyrelse og Frihed til at anbefale det til almindelig Gennemførelse.

Imidlertid er Samlagssystemet trods dets udmærkede Virkninger til at indskrænke Drikken, i Norge ligesom i Sverige og Finland selvfølgelig blevet angrebet af de Totalister, der ikke nøjer sig med at se Brændevinet Skridt for Skridt tilbagetrængt, men vil have det med en Gang afskaffet ved Forbudslove som den amerikanske Maine-Lov. Erfaringerne i Norge synes dog ikke at tale for, at Forbudslove under de nuværende Forhold skulde lade sig praktisere. Og selve Afholdsmændenes Masse har derfor her med stor Styrke samlet sig om et af en kongelig Kommission netop udarbejdet Lovforslag, som ikke vil have Samlagene afskaffede, men tværtom vil give dem et fuldstændigt Monopol paa alt Brændevinssalg baade i Stort og i Smaat — et Monopol, som saaledes i sine Former, om end ikke i sit Ædrueligheds-Formaal, væsentlig adskiller sig fra det Alkohol-Monopol, det schweiziske Folk indførte ved sin Folkeafstemning i 1885.

Det er ogsaa en almindelig erkendt Sag, at det nuværende norske Lovsystems Hovedfejl er den, at Grænsen for Detailsalget og Konsumtionsskatten er sat saa lavt som til 40 Liter, saa at enhver Købmand og hvert Brænderi for billigst mulig Pris kan sælge og

forsende Brændevin i Partier af denne Størrelse og derover. Det er saaledes neppe underkastet Tvivl, at en Lovforandring er forestaaende, hvorved Samlagsmonopolet gennemføres og Købmændene og Brænderierne berøves sin Ret til at drive Salg af Brændevin direkte til Konsumenterne. Ialfald vil ganske sikkert Grænsen for Partisalget foreløbig sættes op til f. Ex. 250 Liter (som i Sverige) og saaledes Samlagenes Indflydelse paa Konsumenten idetmindste væsentlig udvides, idet antagelig da, istedetfor $\frac{1}{3}$ nu, maaske $\frac{3}{4}$ af Konsumenten vil komme til at gaa gennem Samlagene. Det er ved en saadan Lovforbedring man i Norge haaber snart at skulle gøre det næste Skridt til en væsentligere Indskrænkning af Brændevinsdrikken, som navnlig for Byernes Vedkommende endnu lader meget tilbage at ønske.

Mere Tvivl raader derimod om, hvorvidt Bestemmelsen i Loven af 1871 om at Samlagenes Overskud skal anvendes til »almennyttige Øjemed« har været tilstrækkelig til at udelukke al Interesse i at skaffe Samlagene store Driftoverskud paa Nøgternhedsbestræbelsernes Bekostning. For mange af de norske Samlags Vedkommende synes det vistnok ubestrideligt, at de efter Systemets filantropiske Grundtanke har arbejdet for »at ordne Brændevinshandelen paa den mindst skadelige Maade« uden at lade sig friste ved Tanken om, hvor mange »almennyttige Øjemed« der kunde fremmes ved at lade Brændevinet strømme overflødigt gennem Kundernes tørstige Struber, og til Gengæld lade deres surt erhvervede Dagløn strømme fra deres Lomme i Samlagets Pengekasse. Men det er ikke alle norske Samlag, som man i lige Grad kan give denne Ros. Samlagenes Gevinst har nemlig vist sig efter-

haanden langt at overstige, hvad man tænkte sig i 1871, og Reglerne i Samlagsloven af nævnte Aar om Overskudets Anvendelse strækker saaledes ikke nu til. Efter de netop offentliggjorte Regnskaber for 1891 har deres Bruttoindtægt nemlig udgjort ialt Kr. 3,331,741,00. Deraf har de betalt til de respektive Byers Kommunkasser en Næringsskat af Kr. 114,242,00 og derhos i Konsumtionsskat af Brændevin ($13\frac{1}{2}$ Øre pr. Liter) Kr. 405,589,00 samt Øl- og Vinafgift Kr. 53,232,00. Efter at have afsat diverse Summer til sine Reservefond, til Indkøb af fast Ejendom (Udsalgssteder) samt til Driftsudgifter har de endnu haft et Nettooverskud til Fordeling til »almennyttige Øjemed« af Kr. 1,514,113,00 — en efter norske Forhold noksaa respektabel Sum for 51 Byer med tilsammen 473,000 Indbyggere. Samlaget i Kristiania med omtr. 160,000 Indbyggere har alene for sit Vedkommende i 1891 haft et Nettooverskud af 277,818.00.*) Da nu desuden Anvendelsen af disse store og stadig voxende Overskud ialfald faktisk har været bundet til Byernes egne Grænser, har de »almennyttige Øjemed« mere og mere smeltet sammen med de kommunale Øjemed, der bestrides af de kommunale Skatter. Og saaledes er Samlagene blevne gode Skatteklender for vedkommende Byer. Men herved er igen baade Kommunebestyrelsernes Bestræbelser for at øve Indflydelse paa Samlagenes Ordning og paa at holde Skatteklendens Niveau oppe af Hensyn til Overskuddets Fordeling blevne stedse mere fremtrædende. Samlagene er saaledes tildels bragt under et Tryk til at praktisere:

*) I 1892 Kr. 281,093.43.

»virtus post numos«, eller til at glemme sit Maal for sine Midler.

Under enhver Omstændighed er den Forskel bortfaldet, som særlig for dette Punkts Vedkommende oprindelig bestod mellem det norske Samlagssystem og det svenske Gøteborgssystem, og man kan sige at de norske Samlags Driftsoverskud nu faktisk hovedsagelig eller med mindst 60 à 70 Procent kommer de kommunale Øjemed tilgode. Til Skolevæsenet er i 1891 saaledes anvendt $18\frac{1}{2}$ pCt. eller, naar man medregner Bidraget til Børneasyler, $26\frac{1}{2}$ pCt. af det samlede Bidragsbeløb; til Gader og Vejanlæg $7\frac{1}{2}$ pCt.; til Vandværker $6\frac{1}{2}$ pCt. o. s. v. Kun mindre Summer anvendes derimod til egentlig humanitære Øjemed eller for at skaffe særlig Arbejderklassen en Erstatning for Knejperne, Bidrag til Arbejderakademier, Foredrag, Musik eller ædlere Adspredelser, som vor Tids sociale Forhold saa stærkt kræver. Paa-faldende er ogsaa det ubetydelige og i senere Aar endog aftagende Bidrag Samlagene af sine store Overskud udreder til Afholdsforeninger eller til Afholdssagens Fremme, hvilket Bidrag for 1891 er gaaet helt ned til 1,7 pCt., hvad der selvfølgelig særlig har gjort Samlagene — og forsaavidt vistnok med Rette — til Genstand for skarp Kritik fra Maadeholdsvennernes Side, medens de ægte Totalistere (Forbudsvenner) hverken andrager om eller vil modtage „Brændevinspenge.“

Men selv hvor Samlagenes Overskud anvendes strengt til »almennyttige Øjemed«, f. Ex. til en eller anden særlig Fagskole, en offentlig Park eller deslige, mangler der ikke ganske Exempler paa, at Samlagets Bestyrelse har anset et saadant Foretagendes Fremme

at være fortjenstligere end Bestræbelserne for at indskrænke Brændevinsdrikken og derfor har modsat sig Afholdsvennernes ganske beføjede Opfordring til at sløjfe visse Udskænkingssteder (f. Ex. i et Arbejderkvarter) eller lukke Lokalerne paa Dage, da Paa-mønstringer af Mandskab paa Nordhavsflaaden o. lign. kalder en Mængde unge Søfolk til Byen. Særlig har man i enkelte af de smaa Byer fundet Samlagenes Tilværelse at være for stærkt bundet ved finansielle Hensyn. Men dette har da ogsaa, som f. Ex. i Langesund i 1890, ledet til, at Samlaget — rigtignok kun midlertidig — blev ophævet af Kommunebestyrelsen, idet Afholdsfolkene ved Valgene kom i Flertal.

Kort og godt: Samlagenes store Overskud og dette Overskuds Anvendelse har kaldt til Live Interesser og Interesse-Konflikter, som undertiden har bidraget til at kaste én vis Skygge over selve Samlagssystemets ubestridelige Fortjenester. Fejlene er dog her ikke Samlagssystemets, men deres, i hvis Hænder dets Gennemførelse er lagt, og den offentlige Opinion vilde vistnok, naar den først var alvorlig vakt, være tilstrækkelig til at faa denne Sag i en bedre Gænge. Man har imidlertid troet, at der her paakrævedes Lovforandring for at redde Samlagssystemets Grundidé: Bekæmpelse af Drikkeondet, fra utilbørlige Paavirkninger af pekuniære og fremfor alt kommunal-finansielle Interesser. Det radikaleste af disse Forslag gaar ud paa, at Kommunerne ganske skal berøves al direkte eller indirekte Fordel af deres Samlags Overskud, idet dette derimod skal indgaa i Statskassen. Men selv bortset fra det tvivlsomme i den Forholdsregel, at Staten skal paa en Gang opkræve baade Konsumtions-

Afgift og Produktions-Afgift af Brændevinet, saa udsætter man sig ved saaledes at forøge Statens Brændevinsintrader til omtrent det dobbelte, for at give Statskassen en fiskal Interesse i Brændevinsforbruget, der ikke vil være uden Betænkeligheder. Man vil da maaske kun være undgaaet det kommende Scylla for at strandе paa det statsfiskale Charybdis. Inden Afholdsmændenes Kreds synes imidlertid Forslaget for Tiden at have vundet megen Tilslutning, vistnok væsentligst af den Grund, at de gaar ud fra, at mange Byer, navnlig af de mindre, strax vil opgive sine Samlag, naar de kun faar Byrderne og Ulejlighederne med Brændevins-Trafiken og ingen pekuniær Interesse i at have dem, og at Foranstaltningen saaledes i sine praktiske Virkninger vil være omtrent jevngod med en lokal Forbudslov, der er og bliver en ikke liden Del af Afholdsmændenes store Formaal. Hvad Udfaldet af et saadant Experiment med at lade Samlagenes Overskud tilflyde Statskassen vil blive i Norge, er ialfald ikke saa sikkert, selv om man i den finske Lov af 1891 har givet et Slags Forbillede ved at lade den væsentlige Del af Samlagenes Overskud tilflyde det Statsfond, der har at bestride Udgifterne til Kommunikationsvæsenet. Der er imidlertid ogsaa fremsat andre, og som det synes godt motiverede og omhyggelig udarbejdede Lovforslag til Forebyggelse af, at Kommunerne utilbørlig skal misbruge Samlagene som Skattekilder, og hvorved navnlig Kommunens Andel i Overskuddet væsentlig begrænses og den mulige Frygt fjernes for, at Samlagene skal glemme sine filantropiske Opgaver og komme til at dyrke fremmede Guder. Alle disse Forslag, der altsaa alle er fremgaaet af Ønsket om at be-

fæste Samlagssystemet, vil antagelig med det første blive forelagt det norske Storting til Prøvelse.

I det Reformarbejde i vor Lovgivning angaaende berusende Drikke, som nu forestaar, og hvori Monopolisering af al Brændevinshandel hos Samlagene saaledes danner Hovedhjørnestenen, indgaar ogsaa Forslag om at bekæmpe den tiltagende Nydelse af saakaldt »bajersk Øl« (hvis Alkoholgehalt er 5 à 6 Volum-pCt.) ved at skattelægge det mere berusende Øl efter Alkoholgehalten, men derimod lade de lettere Ølsorter, som paa Grund af sin Velsmag og Sundhed egner sig til Folkedrik, være skattefrit.

Men stort som det Reformarbejde er, der her kan og skal gennemføres ved Lovens Tvang og Regel, maa det ikke glemmes, at de gode Resultater, man i Norge har opnaaet og fremdeles haaber at opnaa ved Lovens Hjælp, er og vil være knyttede til den Afholdenhedens Opinion, den frivillige Afholdsbevægelse har skabt og vil skabe. Den Sætning, at »Lovene er afmægtige ligeoverfor Sæderne«, gælder intetsteds mere ubetinget, end hvor der spørges om et Folks Drikkeskikke.

Kristiania, Januar 1893.
